

„Mert olyan kondori ma a világ”

FALUSI MÁRTON

A költői és a festői képzeletközösség a művészet történetében egymásra van utalva, az emberiség történelme pedig mindkettőre. Szimónidész még úgy fogalmazott, hogy „a festészet néma költészet, a költészet pedig beszélő festészet”, mert a polisznak példát mutató hősök és olimpikonok eszménye magától értetődően „szép” volt, akár szobrokban, akár epigrammákban örökítették meg. Lessing, a klasszicizmus ítése már számolt azzal, hogy a nem tetszetős jelenségek, amelyek félelmetesek, vagy akár rútak, más törvényeknek vannak alávetve az irodalomban és a képzőművészetekben, mondván, „ki akarna megfesteni, ha látni sem akar senki”? Hiszen egyik művészeti ág sem mondhat le a csúfság, az árnyoldal, a szeplők ábrázolásáról. Ezen a nyomvonalon jutott el odáig a német gondolkodó, hogy „a költészet tágasabb körű művészet, olyan szépségek is rendelkezésére állnak, amelyeket a festészet nem tud elérni”, és ragadtatta magát afféle kijelentésekre, hogy a képzőművész a szépségre, a költő a jelentésre koncentrálna, egyiküknél a kidolgozás, másikuknál a lelemény elsődleges.

Mi, több mint kétszáz esztendővel későbbi halandók, megmosolyogjuk ezt a dogmatikus feladatmegosztást. *A magányos cédrus és Nakonxipán* a festő vásznán sem pusztá dokumentációi a szépségnek, jelentésegészük pedig elszakíthatatlan mindattól, amellyel az irodalom, kivált a költői képzelet és logika kibővítette. Nagy Lászlót és Kondor Bélát sem csupán a – *Temetés után* című nekrológban megvallott – barátságuk és világnézetük köti össze, hanem valamiféle közös formanyelv, mely legalább

annyira a kidolgozás, mint a jelentés sajátja. Először is a korszellemmel dacoló, ezáltal azt meg is változtató művészi alapállásuk egyezése nyilvánvaló: az embert a létezés tiszta lehetőségeitől megfosztó hatalmi gépezetekkel való küzdelem, az ideológiák és masinériák jogával

– nemcsak a kéziratok margójára, lakókörnyezetének autentikussá tétele végett, de ars poeticájának szimbólumait térben elhelyezve a két művészeti ágat, Susan Sontag kifejezésével, „radikálisan mellérendelte”. Amikor Ady kalapos portréját festette ecsettel a költő, saját Ady-képét,

Ady-felfogását vázolta, amelyet *A föltámadás szomorúságában* dolgozott ki, s később a Szervátiusz Tibor andezit Ady-szobráról írott versben árnyalta. Lám, egy példa, hogy portréfestmény, portrévers és szoborról mintázott vers hogyan összegződnék, interferálnak.

Ha a költészetéről próbálunk érvényesen fogalmazni, gyakorta használjuk a „festői” jelzót, s nem

szembeni antropológiai engedetlenség. Mindkettőjük mozdulatlan mozgatója a romantikus megindultsággá nemesített indulat, amely a formanyelvet teljesen kisajátította, tökéletesen birtokba vette, nem szolgáltatta ki magát az eszközök természetének. Korántsem véletlen, hogy a képzőművész Kondor verset is írt, a költő Nagy László pedig rajzolt és festett

éppen elmarasztalóan, míg ha valamely festmény mély gondolatiságát fejtegetjük, nem ritkán „poétikusságát” emeljük

Kondor Béla: *Női Ló, egy barátomnak ajándékul*, 1965, rézkarc, ajánlással (Magántulajdon)

Nagy László: *Ady-ikon*, 1972, akril, bronzpor, rétegelt lemez (Magántulajdon/ Gyarmathy László felvétele)

Nagy László: *Király és kiscsikó*, 1973, kréta (Magántulajdon)

ki. Mi tagadás, az efféle szófordulatok általában szóvirágok, s a tanulmányíró ötlettelenségét tükrözik, ám e két művész esetében nem beszélünk a levegőbe. A Nagy László-vers kondori koloritot és térélményt idéz. A konkrétot és az absztraktat, a reálisat és a fantasztikusot, a dekoratívot és a szimbolikust, a jelenvalót és a történelmit nem egymás mellé, alá vagy fölé állítja, hanem egymásra rárétegi a kimondás helyzetét. A festői szimultanizmus a versformák, hangulatok és nyelvi regiszterek összetettségében is tetten érhető. Éppígy Kondorról sem csupán annyit jegyezhetünk meg, amennyit minden nagy festőről, hogy „intellektuális”, és nem attól válik a költőbarát eszmei rokonává, hogy azonos motívumokkal dolgozik – még ha van is hasonlóság –, hanem attól, hogy az egymásnak megfeleltethető, rokonítható eljárásokon túl is egy nyelvet beszél vele. Közös origójuk lehet William Blake: „Rendszert kell alkotnom, különben más rendszere igaz le, / Nem okoskodni és hasonlítani fogok, / az én dolgom a teremtés!” Erről a fűtöttségről tanúskodik Kondor verse, a *Mr. Blake* című, és Nagy László Kondorról írott portréverse, *A Mindenség mutogatója*: „Ott bent, ott fent a legmagasabb falakon szárnyas inasai közt Kondor mester, óceán-erővel ontja a formát, a színt. Hát mirevaló a gyász! Nem hagyta abba, de istenigazából működik tovább. Teheti, mert Dürer, Bosch és Blake úr a mennyei zsűri.” Ugyanennek a versnek a zárata magasrendűen élteti a művészi kreacionizmust: „Ilyenkor, ha velem van, másképpen látok. Hatalmának természetét elemezném, hogy tudjam, a százszorszépet csavarta-e meg ujja, vagy szemem irisén igazított? Mert olyan kondori ma a világ.” Léven mindketten mítosz- és rendszeralkotók, programjuk volt az állandó jelenlét a világ dolgaiban, s az azoknak tulajdonított hivatalos, ekként hazug értelmezések helyreigazítása. Hatalomátvitel a gondolkodás és az érzékelés fölött. A *Menyegző* szavakban citálja, magyarázza, egyben ki is egészíti a kondori vizualitást:

*arccal a tengernek itt állunk gyönyörű párban,
bűvölve mozdulatlanmá és megörökítnek
kameráikkal a propeller-fejű fotósok
lebegve a halak fölött, féltérden a zöld levegőben,
nem a kivégző szakasz, ó nem, csak megörökítnek,
csöves üveglencse-szemükből kiűt a hideg sugár,
kattognak, zengnek, acélszita-szárnyuk zenél,
kék darázs-gépek, precízcek, csupa gombok, rugók,
motorizált rémek Kondor Béla baljós rézkarcairól,
s megörökítnek minket, megsokasítva arcunk
röptetik rotációsok: IFJÚSÁG, SÓLYOMMADÁR,
TIÉD A VILÁG ÉS TEÉRTED VAN A VILÁG*

De a *Menyegző* tengernek bemutatott házasulói tekintenek ránk Kondor *Emberpár* című képéről, alakjaira nem tudunk úgy pillantani, hogy ne játszódjék le emlékezetünkben ama dévaj, pokoli lagzi, ahogyan Nagy László versének olvasásakor elképzeltük. S a „szellemi exkavátor” pusztító találmánya is olyasféle szerkezet, mint a Kondor-féle *Rakétakilövő állvány*.

A züllő, lefokozott humánnummal szemben az emberiség ősi nagyszerűségét képviseli a Nagy László-i poézis – jelentésében is ördögösre nevelt – szimbóluma, a ló. Figurája a versekből a pizskozatpapírra szökken, benépesítve a tisztulás forrás- és határvidékét. Egyszerre az édesapa, Nagy Béla kamarai aranyoklevéllel kitüntetett angol félvér kancsikaja, haszonállat és „bársony-kiscsikó”. „Legelői arabs kanca” és lova „tündérkertes, ordító Báthori Gábornak”, Sárkányölő Szent György vitéz paripája, szárnyas Pegazus és búcsúzó lovacska, kibén „nyihog, tipródva nyög ménese a halálnak”. A gépesítés ellentpontja, az emberibb ember, amint a *Búcsúzik a lovacska* című poéma zengi: „Én ember akartam lenni / az lesz hirtelen a gép”.

A kondori *Darázs király* kezében egy másik élőlény e logikából fakadóan testesíti meg a pusztulást, miként a furfangos ujjain műtücsköt babráló hadúr is ki tudja,

miféle ármánnyal szövetkezik. A *Késes embert*, Kondor híres festményének témáját Nagy László képversként is formába önti: „szívem fölé vonzod kezem, virág helyett, Késem – kés”. Másik híres képverse, a *Seb a cédruson* olyan személyiségek sorsát vetíti a Csontváry óta megkerülhetetlen jelképbe, mint Prométheusz, Dózsa, Csokonai vagy a „kerüb Kondor”. Miért éppen „kerüb”? A szárny, akár lóé, akár angyalé, fölemelkedésünk, fölmagasodásunk attribútuma, szemben a darázs, a propeller, a rotáció, a fémcsovek és csapágyak emberi természetet lealacsonyító mozgásirányával. Hasonló módokon csúsztatják egybe a szentet és a profánt Nagy László és Kondor. *Savonarola, a nők bálványja, Szent Péter és egy nő, A szentek bevonulása a városba* – hogy csak néhány Kondor-kép címét idézzük, amelyek az egyénben és közösségben, a Szentben és Városban öröközött szakralitás megromlását sugallják, és *A Zöld Angyal*t, avagy a meggyalázott menyegzőt Nagy Lászlónál. Sőt a költő ironikus festői önarcképét glóriával.

Nagy László: Kondor Béla emlékére, 1974, akril, kasírozott vászon (Magántulajdon)

Olyan rendszereket alkottak meddő valóságból és termékeny képzeletből mindketten, amelyek az eszmei hajszálcsoveség elve szerint átáramlanak egymásba, a tollat és az eszetet ugyanaz a jelképtermítő, egyetemes igazságkeresés vitte.

„Társalkodva az emlék-emberrel, aki hol angyal-, hol démonarcot ölt, itt sétálok a zöldben” – latolgotom én is, *a mindenség mutogatójával* együtt, emberi arcunk visszaszerzésének esélyeit. Mert olyan kondori ma a világ, és olyan Nagy László-i.

